

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑΙ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΑΙ
ΤΕΧΝΙΚΑΙ

ΣΠΟΥΔΑΙ

ΜΗΝΙΑΙΑ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ
ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΗΣ ΕΝ ΠΕΙΡΑΙΕΙ ΑΝΩΤΑΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΝ ΕΤΟΣ
1960—1961

Ν Ο Ε Μ Β Ρ Ι Ο Σ 1960

ΙΑ'
ΤΟΜΟΣ

ΑΡΙΘ.
ΤΕΥΧΟΥΣ 3

Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΣΚΕΨΕΩΣ

Υπό τοῦ κ. ΑΝΔΡΕΑ Γ. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ

Ὡς ἀφετηρία τῆς συγχρόνου οἰκονομικῆς ἐπιστήμης λαμβάνεται συνήθως τὸ ἔργον τοῦ Adam Smith. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός ὅτι εἰς τὸ βιβλίον του «Ὁ Πλοῦτος τῶν Ἐθνῶν» περιέγραψε τὰ χαρακτηριστικά τῆς ὑπὸ διαμόρφωσιν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην καπιταλιστικῆς οἰκονομίας. Ὁ Adam Smith ἦτο ἠθικοφιλόσοφος καὶ τὸ ἔργον του φέρει τὴν σφραγίδα αὐτῆς τῆς ιδιότητος του. Ἡ βασικὴ του ἰδέα ἦτο ἡ ἀκόλουθος: Εἰς μίαν ἐλευθέραν οἰκονομίαν, ἡ ὁποία δεσπόζεται ἀπὸ τὰς δυνάμεις τῆς ἀγορᾶς, ἡ προσπάθεια τῶν ἀτόμων πρὸς αὐξησιν τῆς εὐημερίας των ἀποτελεῖ τὸν ἀριστον τρόπον ἐξυπηρητήσεως τοῦ συνόλου. Ἡ ἀποκεντρωμένη ἀτομικιστικὴ οἰκονομία καὶ ἡ πεφωτισμένη καὶ συστηματικὴ ἐπιδίωξις τοῦ ἀτομικοῦ συμφέροντος ἐγγυῶνται τὴν μεγιστοποίησιν τῆς κοινωνικῆς εὐημερίας.

Κατὰ τὴν σύγχρονον ὀρολογίαν, τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Adam Smith δὲν ἀφεώρα εἰς τὸ στατικὸν πρόβλημα τῆς μεγιστοποιήσεως τοῦ οἰκονομικοῦ ἀποτελέσματος ἐκ τῶν δεδομένων πόρων, ἀλλὰ εἰς τὸ δυναμικὸν καὶ ἐξελικτικὸν πρόβλημα τῆς ἀναπτύξεως τῶν πόρων ἐντὸς τῶν πλαισίων τῶν μεταβαλλομένων συνθηκῶν τοῦ καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας καὶ τῆς ἐπεκτάσεως τῆς ἀγορᾶς. Τὸ ἔργον του δὲν ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἀπλὴν περιγραφὴν τῶν πραγμάτων ὡς εἶχον, ἀλλ' εἰς τὴν παρακίνησιν τοῦ Κράτους πρὸς ἀναγνώρισιν τῆς «φυσικῆς τάξεως», κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ὀρθολογιστικὴ ἐπιδίωξις τοῦ ἀτομικοῦ συμφέροντος, ἐφαρμοζομένη μετὰ τὸ θέλημα τῆς Θείας Προνοίας, ὀδηγεῖ εἰς τὴν εὐημερίαν τοῦ συνόλου. Τοιοῦτοτρόπως «Ὁ Πλοῦτος τῶν Ἐθνῶν» ἀποτελεῖ καὶ ὄπτασίαν καὶ θετικὴν πρότασιν πρὸς δημιουργίαν ἐνὸς νέου κοινωνικοῦ συστήματος.

Ὁ David Ricardo, ὁ ὀρθολογιστὴς τῆς κλασσικῆς σχολῆς, ἠσχολήθη εἰδικώτερον μετὰ τὰς ιδιότητας καὶ τὸν μηχανισμόν τῆς οἰκονομικῆς ἰσορροπίας ἐντὸς τῆς ἐλευθέρου οἰκονομίας, συνέβαλε δὲ εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῆς οἰκονομικῆς σκέψεως διὰ μιᾶς ἰδιοτύπου θεωρίας κατανομῆς τοῦ εἰσοδήματος θεμελιουμένης ἐπὶ

τῆς θεωρίας τοῦ περὶ προσόδου. Ἐκκινῶν ἀπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι οἱ φυσικοὶ πόροι ταυτίζονται μὲ τὴν γῆν, ἡ προσφορά τῆς ὁποίας εἶναι ἀπολύτως ἀνελαστική, συνεπέραναν ὅτι ἡ συγκέντρωσις τοῦ κεφαλαίου καὶ ἡ αὐξησις τοῦ πληθυσμοῦ θὰ ὠδήγουν τελικῶς εἰς μίαν στάσιμον οἰκονομίαν ἐκ τῆς ὁποίας θὰ ἐπωφελοῦντο μόνον οἱ γαιοκτῆμονες. Παρ' ὅλον ὅτι ἡ ἀπαισιόδοξος αὐτῆ πρόβλεψις ἐγένετο ἀπὸ ὅλους σχεδὸν τοὺς κλασσικοὺς οἰκονομολόγους, ὁ Ricardo ὑπῆρξεν ὁ κατ' ἐποχῆς ἀπαισιόδοξος οἰκονομολόγος τῆς ἐποχῆς του. Εἰς τὸ ἔργον του δὲν παρατηροῦμεν τὸ ἔντονον διὰ τὴν αὐξησιν τοῦ εισοδήματος καὶ τοῦ πλοῦτου ἑνδιαφέρον τῶν ἄλλων κλασσικῶν οἰκονομολόγων, διὰ τοῦτο καὶ ἡ συμβολὴ τοῦ Ricardo ἐθεωρήθη ὡς «ἀπόκλισις» ἀπὸ τὸ κύριον ρεῦμα τῆς οἰκονομικῆς σκέψεως τῆς ἐποχῆς του.

Ὁ Malthus ὑπερέχει τοῦ Ricardo καὶ τῶν συγχρόνων του εἰς δημιουργικὴν σκέψιν. Συνέβαλεν εἰς τὴν μελέτην τοῦ προβλήματος τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως μὲ τὰς βαθυστοχάστους παρατηρήσεις του. Ἡ θεωρία του περὶ αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ εἶναι τόσον γνωστὴ ὥστε καθίσταται περιττὸν νὰ τὴν ἀναλύσωμεν. Ἐκεῖνο τὸ ὅποιον δὲν εἶναι ἐπαρκῶς γνωστὸν εἶναι ἡ διορατικότης του ἐπὶ τῆς διαφορικῆς οἰκονομικῆς ἐξελίξεως κατὰ περιοχάς, ἐπὶ τῆς ἀλληλοεξαρτήσεως τοῦ ἀγροτικοῦ καὶ τοῦ βιομηχανικοῦ τομέως μιᾶς οἰκονομίας εὐρισκομένης εἰς τὸ στάδιον τῆς ἀναπτύξεως καὶ ἐπὶ τῆς σχέσεως μεταξὺ ἀναπτύξεως καὶ ἐνεργοῦ ζήτησεως. Ὑπεστήριξεν ὅτι ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις δὲν εἶναι αὐτονόητον φαινόμενον, ὅτι διαφοραὶ εἰς τὸν ρυθμὸν ἀναπτύξεως διαφόρων περιοχῶν δύνανται νὰ ἐξηγηθοῦν κυρίως ἐπὶ τῇ βάσει διαφορῶν εἰς τὰ οἰκονομικὰ κίνητρα, ὅτι ἡ ἀνάπτυξις τοῦ βιομηχανικοῦ τομέως ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἀγοραστικὴν δύναμιν τοῦ ἀγροτικοῦ τομέως, ὅτι ἡ αὐξησις τῆς ροπῆς πρὸς ἀποταμίευσιν συνεπάγεται, ἐν γένει, πτώσιν τοῦ ἐπιπέδου οἰκονομικῆς δραστηριότητος καὶ τοῦ ρυθμοῦ τῆς ἀναπτύξεως, ἐνῶ ἡ αὐξησις εἰς τὰς πραγματοποιούμενας ἀποταμίευσεις δύναται νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὴν αὐξησιν τοῦ εισοδήματος.

Ὁ Marx ἀνήκει εἰς τὴν Κλασσικὴν Σχολήν. Ἐμποτισμένος μὲ τὴν κλασσικὴν παράδοσιν ὑπεστήριξεν ὅτι ἡ ἀπομάκρυνσις τοῦ φάσματος τῆς στασιμότητος—τὸ ἀναπόφευκτον τῆς ὁποίας προέβλεπαν οἱ κλασσικοὶ—θὰ ἦτο δυνατὴ μόνον διὰ τῆς δημιουργίας τῆς σοσιαλιστικῆς κοινωνίας, πρὸς τὴν ὁποίαν τείνει ὁπωσδήποτε ἡ καπιταλιστικὴ οἰκονομία. Κατὰ τὸν Marx ἡ εὐδοκίμησις τοῦ Καπιταλισμοῦ ἐνέκειτο εἰς τὴν χρησιμοποίησιν ἐπαναστατικῶν μεθόδων παραγωγῆς καὶ εἰς τὴν γενίκευσιν τοῦ συστήματος ἀγορᾶς, ἐπιτεύγματα τὰ ὅποια ταυτοχρόνως ὑπέσκαπτον τοὺς καπιταλιστικούς θεσμούς καὶ ἐδημιουργοῦν ἀνατρεπτικὰς τοῦ ὅλου συστήματος δυνάμεις. Θεμέλιος λίθος τοῦ Μαρξικοῦ συστήματος ἦτο ἡ θεωρία τῆς ὑπεραξίας καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς ἀπορρέουσα θεωρία τοῦ ποσοστοῦ τοῦ κέρδους. Ἡ ἀξία τῶν ἐμπορευμάτων, κατὰ τὸν Marx, καθορίζεται ἀπὸ τὸν κοινωνικῶς ἀναγκαῖον χρόνον ἐργασίας ἣτις ἐνσωματώνεται εἰς αὐτὰ κατὰ τὴν παραγωγὴν τῶν. Ἐρ' ὅσον ἡ ἐργατικὴ δύναμις εἶναι καὶ αὐτῆ ἐμπόρευμα, ἐντὸς τῶν πλαισίων μιᾶς καπιταλιστικῆς οἰκονομίας, ἡ ἀξία τῆς εἶναι ἴση πρὸς τὸν κοινωνικῶς ἀναγκαῖον χρόνον ἐργασίας ἣτις καταβάλλεται διὰ τὴν παραγωγὴν τῆς. Τοιουτοτρόπως οἱ ἐργάται δημιουργοῦν ἀξίαν

Ίσην μὲ τὸν χρόνον μὲ τὸν ὅποιον προσφέρουν τὰς παραγωγικὰς τῶν ὑπηρεσίας, λαμβάνουν ὅμως ἀμοιβὴν ἴσην μὲ τὸν χρόνον ἐργασίας ἣτις πρέπει νὰ καταβληθῆ διὰ τὴν συντήρησιν καὶ διαιώνισίν των. Ἐπομένως οἱ καπιταλιστὰι οἰκειοποιοῦνται τὴν ὑπεραξίαν ἢ ὅποια ἀποτελεῖ τὴν διαφορὰν μεταξὺ τῆς ἀξίας, τὴν ὅποιαν οἱ ἐργάται δημιουργοῦν καὶ τῆς ἀξίας τῆς ἐργασίας τῶν εἰς τὴν ἀγοράν. Ἡ περὶ ἀξίας θεωρία τοῦ Marx ἔχει κυρίως κοινωνιολογικὸν χαρακτήρα. Ὅ,τι ἀποτελεῖ τὴν οικονομικὴν σημασίαν τῆς προέρχεται ἀπὸ τὸν ρόλον τὸν ὅποιον ἡ θεωρία τῆς ἀξίας παίζει εἰς τὴν Μαρξικὴν θεωρίαν τοῦ ρυθμοῦ τῆς συγκεντρώσεως τοῦ κεφαλαίου. Κατὰ τὸν Marx, βραχυχρονίως—ἐν σχέσει δηλαδὴ πρὸς τὰς κυκλικὰς διακυμάνσεις—ὁ ρυθμὸς τῆς συγκεντρώσεως τοῦ κεφαλαίου ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ποσοστὸν τοῦ κέρδους, ἀπὸ τὸν λόγον τῆς ὑπεραξίας πρὸς τὸ ἐπενδεδυμένον κεφάλαιον. Ὅσον μεγαλύτερον εἶναι τὸ ποσοστὸν αὐτὸ τόσο ταχύτερος καὶ ὁ ρυθμὸς συγκεντρώσεως. Μακροχρονίως, ὑποστηρίζει ὁ Marx, τὸ ποσοστὸν τοῦ κέρδους ἔχει πτωτικὴν τάσιν, ὡς ἀποτέλεσμα ἀκριβῶς τῆς συγκεντρώσεως τοῦ κεφαλαίου, ἢ ὅποια ἀπορρέει ἀπὸ τὴν συναγωνιστικὴν καπιταλιστικὴν διαδικασίαν. Τιοιουτοτρόπως ἡ δραστηριότης τῶν καπιταλιστῶν ὑποσκάπτει τὸν δυναμισμόν τοῦ συστήματος καὶ καθιστᾷ ἀναπόφευκτον τὴν κατάρρευσίν του. Παρ' ὄλην τὴν μονομερείαν τῆς ἢ τοποθέτησις αὐτῆ τοῦ ζητήματος προσφέρει μίαν ἀδρὰν παρουσιάσιν τῶν δυναμικῶν καὶ ἐπαναστατικῶν χαρακτηριστικῶν τῆς καπιταλιστικῆς διαδικασίας ἃτινα ἐπηρεάζουν τόσο τὴν μακροχρόνιον ἀνάπτυξιν ὅσον καὶ τὰς βραχυχρονίους ἢ κυκλικὰς διακυμάνσεις. Τὸ Μαρξικὸν σχῆμα, παρ' ὄλην τὴν ἔμφασιν τὴν ὅποιαν δίδει εἰς τὰ δυναμικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ καπιταλισμοῦ, δὲν προσφέρει καμίαν ἐξήγησιν τῶν διαφορῶν τοῦ βαθμοῦ ἀναπτύξεως κατὰ οικονομικὰς περιοχάς. Ὁ καπιταλισμὸς δὲν ἐστάθη ἐξ ἴσου ἐπιτυχῆς, ἐξ ἴσου δυναμικὸς εἰς ὅλας τὰς τοπικὰς ἐκδηλώσεις. Ἀξίζει νὰ σημειωθῆ ὅτι ὁ καπιταλισμὸς κατέστη περισσότερο εὐπρόσβλητος ἀπὸ τὴν Μαρξικὴν πολιτικὴν κίνησιν ὄχι εἰς τὰς περιοχὰς εἰς τὰς ὁποίας παρουσίασε μεγάλην εὐδοκίμησιν—ὅπως προέβλεπεν ὁ Marx—ἀλλ' ἀντιθέτως εἰς ἐκείνας τὰς περιοχὰς εἰς τὰς ὁποίας δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξασφαλίσῃ ταχεῖαν οικονομικὴν ἀνάπτυξιν. Οὕτω, ὁ Μαρξισμὸς ὡς πολιτικὴ κίνησις, εἶχε περισσοτέραν ἐπιτυχίαν εἰς τὰς ὑποαναπτύκτους χώρας παρὰ εἰς τὰς χώρας εἰς τὰς ὁποίας παρέσχεν ὁ Καπιταλισμὸς τὸν ἀπαιτούμενον δυναμισμόν διὰ μίαν μακροχρόνιον καὶ ταχεῖαν οικονομικὴν ἀνάπτυξιν. Ἡ πιθανὴ ἐξήγησις τῆς ἐξελίξεως αὐτῆς τῶν πραγμάτων ἔγκειται ἴσως εἰς τὸ ὅτι τὰ θεσμικὰ πλαίσια τῶν σχετικῶς ὑποαναπτύκτων χωρῶν παρουσίασαν σημαντικὴν ἀκαμψίαν, ἐνῶ ἀντιθέτως εἰς τὰς χώρας τὰς ὁποίας χαρακτηρίζει ταχεῖα οικονομικὴ ἀνάπτυξις οἱ θεσμοὶ προσηρμώθησαν πρὸς τὴν μεταβαλλομένην οικονομικὴν πραγματικότητα μὲ μεγάλην μᾶλλον ἐλαστικότητα. Τὸ ἀποτέλεσμα βεβαίως εἶναι ὅτι ὁ καπιταλισμὸς τῶν ἀνεπτυγμένων χωρῶν τῆς Δύσεως διαφέρει σημαντικὰ ἀπὸ τὸν καπιταλισμόν τοῦ 19' αἰῶνος—τόσον σημαντικὰ ὥστε νὰ εἶναι ἀμφίβηλον ἂν θὰ πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦμεν τὸν ὄρον.

ΟΙ ΑΥΣΤΡΙΑΚΟΙ, Ο WALRAS ΚΑΙ Η ΝΕΟΚΛΑΣΣΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Ὁ Adam Smith, ὁ Malthus, ὁ Marx καὶ ἄλλοι ἐπιφανεῖς οἰκονομολόγοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἦσαν φιλόσοφοι οἱ ὅποιοι ἔστρεψαν τὴν προσοχὴν των ὄχι μόνον εἰς τὰ οἰκονομικὰ ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ κοινωνικὰ προβλήματα τῆς ἐποχῆς των. Εἰς τὰ ἀναλυτικὰ των συστήματα περιέκλεισαν τόσον τὴν οἰκονομικὴν ἐπιστήμην ὅσον καὶ τὰς κοινωνικὰς καὶ πολιτικὰς ἐπιστήμας. Τὸ ἔργον των δὲν εἶχεν ἀπλῶς ἀκαδημαϊκὸν χαρακτήρα· ἠσχολεῖτο ἐπίσης καὶ μὲ τὰ δημόσια πράγματα. Ὁ Adam Smith ἔστρεψε τὴν προσπάθειάν του εἰς τὴν μείωσιν τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ Κράτους εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν τῆς χώρας. Ὁ Marx προσεπάθησε νὰ διατυπώσῃ τὸ δόγμα μιᾶς πολιτικῆς κινήσεως ἡ ὁποία θὰ ἀπέβλεπεν εἰς τὴν καταστροφὴν τοῦ Καπιταλισμοῦ. Ἡ ἐποχὴ ἐκείνη ἦτο, ἀπὸ πολλῶν ἀπόψεων, ἡ μεγάλη ἐποχὴ τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης. Ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη— ἡ ὁποία ἀπετέλει τότε κλάδον τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας— ἀπέβη σπουδαιότατον ὄργανον εἰς τοὺς πολιτικούς καὶ κοινωνικούς ἀγῶνας τῆς περιόδου ταύτης.

Ὅπως ὅμως συμβαίνει μὲ ὅλας τὰς ἐπιστήμας, καὶ ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη, εὐθύς ὡς διεμορφώθη, ἤρχισε τὴν ἰδικὴν της πορείαν, μίαν πορείαν ἣτις τὴν κατέστησεν αὐτοτελῆ καὶ ἀνεξάρτητον ἀπὸ τὰ δημόσια θέματα. Ἦρχισαν τότε νὰ ἀναφαίνωνται οἱ «ἐπιστήμονες» οἰκονομολόγοι, οἱ ἀσχολούμενοι μὲ τὴν ὀρθολογιστικὴν θεμελίωσιν τῆς ἐπιστήμης καθ' ἑαυτήν. Σχεδὸν ταυτοχρόνως ὁ Menger, ὁ Jevons καὶ ὁ Walras ἔγραψαν τὰ μεγάλα των ἔργα. Ἦσχολήθησαν καὶ οἱ τρεῖς μὲ τὴν «ὑποκειμενικὴν θεωρίαν τῆς ἀξίας», δηλαδὴ τὴν θεωρίαν τῶν ἀτομικῶν προτιμήσεων, χρησιμότητος καὶ ἐπιλογῆς. Ὁ Walras ἐπροχώρησε πολὺ περισσότερον ἀπὸ τοὺς συγχρόνους του. Οὗτος διετύπωσε πρῶτος τὰ βασικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς γενικῆς ἰσορροπίας μιᾶς ἀποκεντρωμένης ἀτομικιστικῆς οἰκονομίας διὰ τῆς χρησιμοποίησεως τῶν μαθηματικῶν μεθόδων τῆς ἐποχῆς του. Ὁ Walras δύναται νὰ θεωρηθῇ ὁ ἰδρυτὴς τῆς τεχνικῆς οἰκονομικῆς ἀναλύσεως, ὑπὸ τὴν σύγχρονον ἔνοιαν τοῦ ὄρου. Τὸ ἔργον του προτρέχει τῆς ἐποχῆς του. Μολονότι ἐπηρέασεν ἀμέσως τὸ ἔργον ἰκανῶν οἰκονομολόγων, ὅπως ὁ V. Pareto καὶ ὁ E. Barone, ἡ συμβολὴ του ἐν γένει εἰς τὴν ἐπιστήμην δὲν ἦτο ἐπαναστατικῆς σημασίας. Ἡ ποιοτικὴ ὁμως ἐπίδρασις τοῦ ἔργου τοῦ Walras ἐξακολουθεῖ νὰ ὑφίσταται ἀκόμη καὶ σήμερον. Μέγα μέρος τῆς συγχρόνου τεχνικῆς ἀναλύσεως ἀναφορικῶς πρὸς τὴν ὑπαρξιν καὶ τὰς ιδιότητας τῆς γενικῆς οἰκονομικῆς ἰσορροπίας ἀποτελεῖ μίαν ἄμεσον προέκτασιν τῆς πρωτοποριακῆς συμβολῆς του. Ἐνῶ τὸ ἔργον τοῦ Walras ἐπέδρασεν ἐπὶ ἐνὸς μικροῦ κύκλου ειδικῶν, τὰ ἔργα τοῦ Menger εἶχαν μίαν γενικωτέραν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς σκέψεως τῶν οἰκονομολόγων τῆς ἠπειρωτικῆς Εὐρώπης. Ἡ Αὐστριακὴ Σχολή, ὡς ἔμελλε νὰ γίνῃ γνωστὴ, ἐκυριάρχησε τῆς σκηνῆς εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Εὐρώπην κατὰ τὰ μετέπειτα ἔτη. Ἡ κυριωτέρα της συμβολὴ ἀνεφέρετο εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ τόκου καὶ τοῦ κεφαλαίου. Ἡ θεωρία αὕτη, θεμελιουμένη ἀφ' ἐνὸς μὲν εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῆς πύξημένης παραγωγικότητος τῶν ἐμμέσων μεθόδων παραγωγῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῆς προτιμήσεως

τοῦ παρόντος ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ μελλοντικὸν εισόδημα, ἔφθασεν εἰς τὸ ἀπογείον της μὲ τὰς ἐργασίας τοῦ K. Wicksell εἰς τὴν Σουηδικὴν καὶ τοῦ Irving Fisher εἰς τὰς Η.Π.Α. Εἰς τὰς ἀγγλοσαξονικὰς χώρας τὸ ἔργον τοῦ Jevons ἐπεσκιάσθη ἀπὸ τὸ ἔργον τοῦ Alfred Marshall, ὁ ὁποῖος ἀπέβη ὁ ἰδρυτὴς τῆς ἀποκαλουμένης Νεοκλασσικῆς Σχολῆς. Ὁ Marshall συνέβαλεν εἰς τὴν τεχνικὴν τῆς ἀναλύσεως ἢ κατασκευῆς ὑποδειγμάτων, ἥτις εἶναι γνωστὴ ὡς σύστημα μερικῆς οἰκονομικῆς ἰσορροπίας. Περιορίζων τὰ ὑπὸ ἐξέτασιν φαινόμενα, ἐμελέτησεν ἐν λεπτομερείᾳ τὰ οἰκονομικὰ τῆς ἐπιχειρήσεως, καὶ ἀναπτύσσωσιν τὴν ἔννοιαν τῆς προσφορᾶς ὡς μίαν προέκτασιν τῆς θεωρίας τοῦ κόστους τῆς ἐπιχειρήσεως ἀνέλυσε τὰς προϋποθέσεις ἰσορροπίας τῶν ἐπὶ μέρους ἀγορῶν καὶ βιομηχανιῶν. Ἡ σκέψις του ἐκυριάρχησεν ἐπὶ τῆς διδασκαλίας καὶ τοῦ ἔργου τῶν οἰκονομολόγων ὄχι μόνον εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς Η.Π.Α. Κατὰ τὴν μετὰ τὸ 1920 ἐποχὴν αἱ ἀγγλοσαξονικαὶ οἰκονομικαὶ θεωρίαι κατ' οὐσίαν ἦσαν Μαρσαλλιανοῦ χαρακτῆρος, καὶ ἡ διατύπωσις ὑπὸ τοῦ Chamberlin καὶ τῆς Robinson τῆς θεωρίας τοῦ μονοπωλίου ἢ τοῦ ἀτελοῦς ἀνταγωνισμοῦ ἀπεικονίζει ἀπλῶς μίαν ἐξέλιξιν τῆς σκέψεως ἐντὸς τῶν Μαρσαλλιανῶν πλαισίων.

Παρ' ὅλας τὰς διαφορὰς των αἱ τρεῖς Σχολαί—ἡ Σχολὴ τῆς Λωζάννης ὑπὸ τὸν Walras, ἡ Αὐστριακὴ Σχολὴ καὶ ἡ Νεοκλασσικὴ Σχολὴ—παρουσιάζουν ὠρισμένα κοινὰ χαρακτηριστικά. Τὸ ἔργον των ἔχει χαρακτῆρα αὐστηρῶς μικροοικονομικόν, ἥτοι ἀναφέρεται εἰς τὴν ἰσορροπίαν τῶν ἐπὶ μέρους οἰκονομικῶν μονάδων εἰς μίαν ἀποκεντρωμένην ἀτομικιστικὴν οἰκονομίαν, καθὼς καὶ εἰς τὴν ἰσορροπίαν τοῦ συστήματος ἀγορῶν. Τὰ δύο βασικῶς χρησιμοποιηθέντα ὄργανα ἀναλύσεως ἦσαν, πρῶτον, ἡ μεγιστοποίησις ὠρισμένων δεικτῶν χρησιμότητος ὑπὸ τῶν μετεχόντων εἰς τὴν οἰκονομικὴν διαδικασίαν καί, δεύτερον, ἡ προϋπόθεσις ἐκκαθαρίσεως τῆς ἀγορᾶς, ἥτοι τῆς ἰσότητος προσφορᾶς καὶ ζητήσεως. Γενικῶς τὸ ἔργον τῶν Σχολῶν αὐτῶν ἔχει μίαν ἀπολογητικὴν χροιάν τῶν ἐπικρατούντων θεσμῶν. Ἀποτέλεσμα τούτου εἶναι ὅτι ἡ πολιτικὴ συμβολὴ των ὑπῆρξε συντηρητικὴ. Αἱ τολμηραὶ μακροδυναμικαὶ θεωρίαι τῆς Κλασσικῆς Σχολῆς παρεχώρησαν τῇ θέσιν των εἰς τὴν προσεκτικὴν ἀπολογητικὴν θεωρίαν τῆς νεοκλασσικῆς περιόδου, καὶ τὸ μέγα θέμα τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως παρεμερίσθη χάριν ἐνὸς πλέον αὐστηροῦ ἀκαδημαϊκοῦ ἐνδιαφέροντος περὶ τῶν ἰδιοτήτων τοῦ μηχανισμοῦ κατανομῆς πόρων.

ΟΙ ΑΜΕΡΙΚΑΝΟΙ ΘΕΣΜΟΛΟΓΟΙ (INSTITUTIONALISTS)

Αἱ ἐπικρίσεις τοῦ εἶδους τούτου τῆς οἰκονομικῆς θεωρίας ἦσαν πολλαὶ καὶ ἔντονοι. Ἄλλ' ἢ πλέον ἐνδιαφέρουσα ἐπίθεσις προήρχητο ἀπὸ τοὺς Ἀμερικανοὺς θεσμολόγους (Institutionalists). Ὁ κλάδος τῆς Σχολῆς ταύτης ὁ ἀντιπροσωπευόμενος ἀπὸ τὸ ἔργον τοῦ Veblen ἔχει κοινωνιολογικὸν χαρακτῆρα καὶ ἰσχυρὰν ἀναθεωρητικὴν χροιάν. Ἡ θέσις τοῦ Veblen ἀποτελεῖ μίαν αὐστηρὰν κριτικὴν τόσον τῆς ἀμερικανικῆς σκέψεως τῆς ἐποχῆς του ὅσον καὶ τῆς ἀμερικανικῆς κοινωνίας. Ἡ νεοκλασσικὴ, οἰκονομικὴ θεωρία, κατὰ τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ Veblen,

εύρίσκεται μακρὰν τῆς πραγματικότητος. Ἡ οἰκονομικὴ ἀνάλυσις πρέπει πρωτίστως νὰ μελετᾷ τὴν οἰκονομικὴν συμπεριφορὰν, δηλαδὴ τὴν ἀνθρωπίνην συμπεριφορὰν ἐν συσχετισμῷ πρὸς τὸ οἰκονομικὸν τῆς περιβάλλοντος. Ἀντὶ τῶν ἀφηρημένων (ἀπαγωγικῶν) συστημάτων τῶν νεοκλασσικῶν οἰκονομολόγων οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Veblen προσφέρουν μίαν σύνθεσιν ἱστορικῆς περιγραφῆς, κοινωνιολογικῆς ἀναλύσεως καὶ κοινωνικοψυχολογικῆς διεισδύσεως. Μολονότι ἡ ἐπίδρασις τῆς Σχολῆς ταύτης δὲν ἦτο δεσπόζουσα, ἐν τούτοις ἀπετέλεσεν οὐσιώδη συμβολὴν εἰς τὴν ἀμερικανικὴν κοινωνικὴν σκέψιν. Ἀπὸ μιᾶς ἀπόψεως αἱ ρίζαι τῆς συγχρόνου ἀμερικανικῆς κοινωνιολογίας καὶ ὠρισμένων κλάδων τῆς ψυχολογίας εὐρίσκονται εἰς τὸ πρωτοποριακὸν ἔργον τῶν θεσμολόγων. Ὁ ἕτερος κλάδος τῆς Θεσμολογικῆς Σχολῆς ἀντιπροσωπεύεται ἀπὸ τὸν Mitchell. Οὗτος, ἀποδίδων μεγαλυτέραν σημασίαν, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι θεσμολόγοι, εἰς τὰ κοινωνικὰ δεδομένα παρὰ εἰς τὰ θεωρητικὰ σχήματα, ἠθέλησε νὰ δώσῃ ἔμφασιν εἰς τὴν ποσοτικὴν καὶ στατιστικὴν παρατήρησιν τῆς οἰκονομικῆς συμπεριφορᾶς, θέτων τοιοῦτοτρόπως τὰ θεμέλια τῆς ἐμπειρικῆς μελέτης τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως καὶ τῶν οἰκονομικῶν διακυμάνσεων.

ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΟΥ KEYNES

Ἡ μεγάλη ὕφεσις μετὰ τὸ 1930 ἔφερον ἐπανάστασιν εἰς τὴν οἰκονομικὴν σκέψιν καὶ ἔδωκε νέαν πνοὴν εἰς τὸ θεωρητικὸν ἔργον. Τότε ὁ Keynes ἔδημοσίευσεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν τὸ περίφημον ἔργον του «Γενικὴ θεωρία τῆς Ἀπασχολήσεως, τοῦ Τόκου καὶ τοῦ Χρήματος». Ὁ Keynes, νεοκλασσικὸς οἰκονομολόγος ὁ ἴδιος, ἔθεσεν ὑπὸ ἀμφισβήτησιν τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τῆς νεοκλασσικῆς θεωρίας. Ὑπεστήριξεν ὅτι ἡ γενικὴ οἰκονομικὴ ἰσορροπία δὲν προϋποθέτει ἀναγκαστικῶς τὴν πλήρη ἀπασχόλησιν τῶν πόρων, καὶ εἰδικώτερον τοῦ ἀνθρωπίνου δυναμικοῦ, καὶ ὑπεστήριξεν ἐπίσης, ἐν συνεχείᾳ, ὅτι ἡ ἐπίτευξις τῆς ἰσορροπίας εἰς ἐπίπεδον πλήρους ἀπασχολήσεως προϋποθέτει τὴν προγραμματισμένην συμμετοχὴν τοῦ Κράτους μέσῳ τῆς δημοσιονομικῆς του πολιτικῆς.

Ἡ συμβολὴ τοῦ Keynes εἰς τὴν οἰκονομικὴν σκέψιν εἶναι σημαντικωτάτη τόσον ἀπὸ ἀπόψεως οἰκονομικῆς πολιτικῆς ὅσον καὶ ἀπὸ ἀπόψεως οἰκονομικῆς μεθοδολογίας. Θέτων τὸ πρόβλημα τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς εἰς τὸ κέντρον τῆς ἀναλύσεως του διηκόλυε τὴν ἐπιστροφὴν τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης εἰς τὴν «πολιτικὴν» οἰκονομίαν. Μεθοδολογικῶς δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς ὁ ἰδρυτὴς τῆς μακροοικονομικῆς ἀναλύσεως. Ἡ δύναμις τῶν μακροοικονομικῶν ἔγκειται εἰς τὴν μεγάλην των ἀπλότητα. Ἐὰν αἱ οἰκονομικαὶ μεταβληταὶ συγκεντρωθοῦν εἰς ὀλίγας μόνον κατηγορίας (ὅπως τὸ ἐθνικὸν εἰσόδημα, ἡ ἀποταμίευσις, ἡ ἐπένδυσις, ἡ ἀπασχόλησις κλπ.), τὸ δυσμεταχειρίστον σύστημα γενικῆς ἰσορροπίας δύναται ν' ἀπλοποιηθῆ εἰς βαθμὸν ἐπιτρέποντα ἀποδοτικὴν μελέτην αὐτοῦ καὶ διατύπωσιν κανόνων οἰκονομικῆς πολιτικῆς. Ἐπειδὴ αἱ μεταβληταὶ εἰς τὸ Keynsianὸν σύστημα δύναται νὰ μετρηθοῦν καθίσταται δυνατὴ ἡ χρῆσις στοτιστικῶν μεθόδων διὰ τὴν ἐκτίμησιν τῶν παραμέτρων τῶν

διαφόρων μακροοικονομικῶν σχέσεων καὶ τὸν ἔλεγχον τῶν ἐπιστημονικῶν ὑποθέσεων, ὡς πρὸς τὴν ἐν γένει οικονομικὴν συμπεριφοράν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Keynes συνέβαλεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς συγχρόνου ἐφηρμοσμένης οἰκονομολογίας. Ἡ ἐξέλιξις αὕτη ἐπέτρεψε τὸν συγκερασμὸν τῆς Θεσμολογίας τοῦ Mitchell μὲ τὸ ἀφηρημένον ἔργον τῶν θεωρητικῶν οἰκονομολόγων. Ἐκ τοῦ συγκερασμοῦ τούτου προέκυψε κλάδος οἰκονομικῆς ἐρεύνης περιλαμβάνων τὴν κατασκευὴν μακροοικονομικῶν ὑποδειγμάτων χρησιμοποιοιμένων εἰς τὴν οικονομικὴν πολιτικὴν. Ὁ κλάδος οὗτος, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν νεοκλασσικὴν οικονομικὴν θεωρίαν, ἔχει χαρακτῆρα ἐμπειρικόν, λαμβάνει ὑπ' ὄψιν τοὺς θεσμοὺς τῶν ὑπὸ μελέτην οἰκονομιῶν καὶ προσανατολίζεται πρὸς τὴν λύσιν προβλημάτων πολιτικῆς, τὰ ὁποῖα ἀφοροῦν εἰς τὴν οικονομικὴν σταθεροποίησιν ἢ εἰς τὴν οικονομικὴν ἀνάπτυξιν. Τὰ ἀποτελέσματα τῶν συμβολῶν τῶν θεωρητικῶν, ἱστορικῶν καὶ στατιστικῶν ἐπιστημόνων εἰς αὐτὸν τὸν τομέα τῆς οικονομικῆς σκέψεως εἶναι ὅτι σήμερον καθίσταται δυνατὴ ἡ ἄσκησις ἀποφασιστικοῦ ἔλεγχου ἐπὶ τῶν κυκλικῶν διακυμάνσεων. Πέραν τῆς περιπτώσεως διασπάσεως τῶν βασικῶν θεσμῶν τοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος, εἶναι δυνατὸν σήμερον νὰ προληφθῇ τόσον μία μεγάλη καὶ διαρκῆς ὑφεσις ὅσον καὶ εἰς καλπάζων πληθωρισμός.

Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΩΝ ΠΑΙΓΝΙΩΝ

Σταθμὸν ἐπίσης ἀπέτελεσε, μετὰ τὸ 1940, τὸ κλασσικὸν ἔργον τῶν von Neumann καὶ Os. Morgenstern «Θεωρία τῶν Παιγνίων καὶ Οἰκονομικὴ Συμπεριφορά». Ἡ βασικὴ ἰδέα τοῦ βιβλίου εἶχεν ἤδη ἔκτεθῆ ὑπὸ τοῦ von Neumann 16 ἔτη ἐνωρίτερον εἰς ἓν γερμανικὸν μαθηματικὸν περιοδικὸν — ἀλλὰ ἡ σημασία αὐτῆς ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης δὲν ἔγινεν ἀντιληπτὴ μέχρι τῆς δημοσιεύσεως τοῦ βιβλίου. Ἐπειδὴ δὲ εἰς αὐτὸ ἐγένετο χρῆσις ἀνωτέρων μαθηματικῶν, ἤτοι τῆς θεωρίας τῶν συνόλων τῆς τοπολογίας καὶ τῆς γραμμικῆς Ἀλγέβρας, τὸ βιβλίον δὲν ἦτο κατ' ἀρχὰς κατανοητὸν ἀπὸ τοὺς περισσοτέρους οἰκονομολόγους. Ἐλάχιστοι μόνον εἰδικοί ἦσαν εἰς θέσιν νὰ τὸ ἐνοήσουν καὶ νὰ τὸ ἐκτιμήσουν. Ἡ διατύπωσις τῆς κεντρικῆς ἰδέας τοῦ βιβλίου εἶναι μᾶλλον ἀπλή: Κυριώτερον σημεῖον τῆς νεοκλασσικῆς οἰκονομικῆς σκέψεως ἀποτελεῖ ἡ ὑπόθεσις ὅτι οἱ συμμετέχοντες εἰς τὴν οικονομικὴν διαδικασίαν δὲν θεωροῦν ἑαυτοὺς ἰκανοὺς νὰ ἀσκήσουν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ ἀποτελέσματος αὐτῆς. Δεδομένης τῆς ὑποθέσεως ταύτης, εἶναι λογικὴ ἢ κατασκευὴ ἐνὸς ὑποδείγματος συμπεριφορᾶς συμφώνως πρὸς τὸ ὁποῖον οἱ συμμετέχοντες μεγιστοποιοῦν ὠρισμένην συνάρτησιν ἣτις δύναται νὰ εἶναι ἡ χρησιμότης ἢ τὸ κέρδος. Ἐὰν ὅμως ὑποτεθῇ ὅτι οἱ συμμετέχοντες ἀναγνωρίζουν τὴν ἀλληλεπίδρασιν ἣτις ὑφίσταται μεταξύ των, καὶ ἐπομένως καὶ τὴν ἐπίδρασιν των ἐπὶ τοῦ ἀποτελέσματος τῆς διαδικασίας, δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ χρησιμοποίησις τῆς τεχνικῆς τῆς μεγιστοποιήσεως κατὰ τρόπον ἐπιτυχῆ. Ἡ λύσις, συμφώνως μὲ τοὺς Neumann - Morgenstern, εὐρίσκεται εἰς ἓν θεωρητικὸν πλαίσιον τὸ ὁποῖον βασιίζεται εἰς κάτι ἀνάλογον πρὸς τὴν συμπεριφορὰν τῶν μετεχόντων εἰς ἓν παίγνιον. Τὸ βασι-

κόν συστατικόν στοιχείον τοῦ πλαισίου τούτου εἶναι ἡ ἔννοια τῆς στρατηγικῆς. Ἐκαστος παίκτης εὐρισκόμενος εἰς κατάστασιν μάχης ἐπιλέγει μίαν στρατηγικὴν — δηλαδή μίαν ἀκολουθίαν κινήσεων ἢ ὁποῖα λαμβάνει ὑπ' ὄψιν ὅλας τὰς δυνατὰς πράξεις ἢ κινήσεις τῶν ἀντιπάλων του καὶ ἀποβλέπει εἴτε εἰς τὴν διατήρησιν τῶν κερδῶν του ὑπεράνω ἐνὸς ὠρισμένου *minimum* εἴτε εἰς τὴν διατήρησιν τῆς ζημίας του κάτω μιᾶς ὠρισμένης *maximum* ἀξίας ἣτις δίδεται ἐκ τῆς διαρθρώσεως τῆς συγκεκριμένης καταστάσεως. Ἐὰν ὅλοι οἱ παῖκται ἐπιλέξουν στρατηγικὴν τοῦ τύπου τούτου, τότε προσδιορίζεται καὶ ὁ καταλογισμὸς τῶν κερδῶν ἢ τῶν ζημιῶν. Ἐκαστος παίκτης συναποκομίζει ἀκριβῶς τὸ *minimum* κέρδος ἢ ὑφίσταται τὴν *maximum* ζημίαν, τῶν ἀξιῶν τούτων ἐξασφαλιζομένων διὰ τῆς ἐπιλογῆς τῆς καταλλήλου στρατηγικῆς. Οὕτω καταστάσεις, αἱ ὁποῖαι λόγῳ τοῦ πολυσυνθέτου χαρακτῆρος αὐτῶν δὲν ἠδύναντο νὰ μελετηθοῦν ἀποτελεσματικῶς, ἀναλύονται ἤδη ἐπιτυχῶς. Ὁ πρῶτος τομεὺς τῆς θεωρίας τῶν παιγνίων εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἐπιστήμην ἦτο τὸ ὀλιγοπῶλιον, ὑπάρχουν ὅμως καὶ ἄλλαι σημαντικαὶ ἐφαρμογαί. Πράγματι, ἡ θεωρία τῶν παιγνίων εἶναι κατάλληλος διὰ πᾶσαν περίπτωσιν μάχης, εἴτε αὕτη εἶναι στρατιωτικῆς ἢ οἰκονομικῆς ἢ πολιτικῆς φύσεως· συνεπῶς δὲν εἶναι περιέργον ὅτι οἱ ἐπιστήμονες ἐπέδιωξαν τὴν ἐφαρμογὴν τῆς εἰς τὴν λύσιν ποικίλων προβλημάτων ἀπορρεόντων οὐχὶ μόνον ἐκ τῶν οἰκονομικῶν καὶ ἐκ τῶν ἄλλων πολιτικῶν ἐπιστημῶν ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλων τομέων, ὅπως λ.χ. συμβαίνει εἰς τὴν θεωρίαν τῆς στατιστικῆς, εἰς τὴν στρατιωτικὴν στρατηγικὴν κλπ. Εἶναι ἀκόμη πολὺ ἔνωρις διὰ νὰ ἐκτιμήσωμεν τὴν πλήρη ἐπίδρασιν τῆς θεωρίας τῶν παιγνίων ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης. Μέχρι τοῦδε τὰ συμπεράσματα εἶναι πενιχρά· πάντως ἡ δύναμις τοῦ ἀναλυτικοῦ συστήματος δὲν δύναται νὰ παραραθῆ, δι' ὃ καὶ πρέπει νὰ ἀναμένωνται περισσότερον ἀποδοτικὰ ἀποτελέσματα εἰς τὸ μέλλον.

Ο ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ

Ὁ προγραμματισμὸς, ἡ ὀρθολογιστικὴ προσπάθεια ἐπιτεύξεως συνεπῶν σκοπῶν ἐντὸς ἐνὸς πλαισίου δεδομένων πόρων, ἔκαμε τὴν ἐμφάνισίν του μετὰ τὸ 1940. Εἶναι ἀξιοσημείωτον ὅτι ὁ προγραμματισμὸς εἶναι στενῶς συνδεδεμένος, ἀπὸ τεχνικῆς ἀπόψεως, μετὰ τὴν θεωρίαν τῶν παιγνίων. Πράγματι, ἐκ μιᾶς ποικιλίας ἐκδηλώσεων, αἱ ὁποῖαι ἀρχικῶς ἐφαίνοντο ἄσχετοι μεταξύ των — ἡ θεωρία τῶν παιγνίων, ἡ θεωρία ἐπιλογῆς, ἡ ἀνάλυσις — εἰσορῶν — ἐκροῶν — ὁ γραμμικὸς προγραμματισμὸς — προέκυψεν ἐν νέον ἀναλυτικὸν σχῆμα τὸ ὁποῖον δύναται νὰ κληθῆ Κανονιστικὴ Λειτουργικὴ Οἰκονομικὴ Ἀνάλυσις. Ὁ σύγχρονος προγραμματισμὸς συνίσταται εἰς τὴν χρησιμοποίησιν αὐτοῦ τοῦ σχήματος διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῶν σκοπῶν μιᾶς οἰκονομικῆς πολιτικῆς. Τὸ σπέρμα τῆς ἐννοίας τοῦ προγραμματισμοῦ εὐρίσκεται ἐντὸς τῆς νεοκλασσικῆς θεωρίας τῆς ὀρθολογιστικῆς ἐπιλογῆς, ἣτις διεμορφώθη πληρέστερον μόνον μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τῆς θεωρίας τῶν παιγνίων. Ἡ θεωρία τῆς ἐπιλογῆς εἶναι κατ' ἀρχὴν κανονιστικὴ, μολοντί δύναται νὰ περιληφθῆ εἰς οἰκονομικὰ ὑποδείγματα ἀποβλέποντα εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῆς οἰκονομικῆς συμπερι-

φορᾶς. Ἡ κυριωτέρα ἀδυναμία αὐτῆς ὡς κανονιστικοῦ ὄργάνου, ὡς ὄργάνου πολιτικῆς, ἔγκειται εἰς τὴν γενικότητα τοῦ χαρακτήρος της, εἰς τὴν «τὰ πάντα περικλείουσιν» γενικότητά της.

Ὁ μαθηματικὸς προγραμματισμὸς διατηρεῖ τὸν κανονιστικὸν χαρακτήρα τῆς θεωρίας τῆς ἐπιλογῆς, ἀποβλέπει ὅμως εἰς τὴν παροχὴν μιᾶς τεχνικῆς ἥτις ἐπιτρέπει τὴν ποσοτικὴν μέτρησιν καὶ τὸν χειρισμὸν συγκεκριμένων καταστάσεων. Εἰς τοῦτο ἀκριβῶς ἔγκειται ἡ σημασία τοῦ Προγραμματισμοῦ. Ἐπιφανειακῶς δίδει τὴν ἐντύπωσιν μιᾶς ἐπὶ πλεόν μαθηματικῆς τεχνικῆς ἀριστοποιήσεως — τεχνικῆς ἥτις ἀσχολεῖται μὲ τὴν μεγιστοποίησιν ἢ ἐλαχιστοποίησιν μιᾶς συναρτήσεως ὑποκειμένης εἰς περιορισμούς οἵτινες λαμβάνουν τὴν μορφήν ἀνισοτήτων. Παρὰ ταῦτα ἡ χρησιμοποίησις περιορισμῶν εἰς τὸ πρόβλημα ὑπὸ τὴν μορφήν ἀνισοτήτων καλύπτει μίαν ἐκπληκτικῶς εὐρείαν τάξιν προβλημάτων ἀριστοποιήσεως. Εἰς τὸν γραμμικὸν προγραμματισμὸν, ὅπου τόσον ἡ πρὸς μεγιστοποίησιν ἢ ἐλαχιστοποίησιν συναρτήσις ὅσον καὶ αἱ περιοριστικαὶ ἀνισότητες ἐμφανίζονται ὑπὸ γραμμικὴν μορφήν, αἱ ὑπολογιστικαὶ μέθοδοι εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκφραστοῦν ἀποτελεσματικῶς, ἐγγυώμεναι τοιοιούτῳ τῶν λειτουργικῆν μορφήν τοῦ ὑπὸ μελέτην προβλήματος.

Ἀξίζει νὰ σημειωθῇ ἰδιαιτέρως ὅτι ὁ γραμμικὸς προγραμματισμὸς ἔρριψε νέον φῶς εἰς τὰ παλαιὰ οἰκονομικὰ προβλήματα. Ἔθεσεν ἐν περισσώτερον εὐδιάκριτον ὄριον μεταξύ τεχνολογικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀποδοτικότητος. Εἰς τὴν νεοκλασσικὴν οἰκονομικὴν ἀνάλυσιν, λ.χ., ἡ συνάρτησις τῆς παραγωγῆς θεωρεῖται ὡς δεδομένη. Ἐν τούτοις εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ διατύπωσις της ἀπαιτεῖ τὴν λύσιν ἐνὸς προβλήματος τεχνολογικῆς ἀριστοποιήσεως. Ἀντιθέτως πρὸς τὴν νεοκλασσικὴν ἀνάλυσιν, ἥτις παραμερίζει τὸ πρόβλημα τῆς τεχνολογικῆς ἀποδοτικότητος, ὁ γραμμικὸς προγραμματισμὸς δίδει ὅλως ἰδιαιτέραν σημασίαν εἰς τοῦτο. Ὁ γραμμικὸς προγραμματισμὸς παρέσχεν ἐπίσης τὰ κριτήρια μιᾶς οἰκονομικῶς ἀποδοτικῆς κατανομῆς τῶν πόρων εἰς τὴν περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν ἑλλείπουν τιμαὶ ἀγορᾶς, παρέσχε δηλαδὴ κριτήρια ἀποδοτικῆς κατανομῆς τῶν πόρων ἐντὸς μιᾶς ἐπιχειρηματικῆς μονάδος καί, τοιοιούτῳ τῶν διευθυνομένων οἰκονομιῶν.

Βεβαίως ἡ κυρία σημασία τοῦ συγχρόνου προγραμματισμοῦ πηγάζει ἀπὸ τὴν ἀποδεδειγμένην ἀποτελεσματικότητά του εἰς τὴν κατασκευὴν συνεισπῶν προγραμμάτων οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως. Εἴμεθα σήμερον εἰς θέσιν, ἐφ' ὅσον ὑπάρχουν τὰ ἀπαραίτητα στατιστικὰ στοιχεῖα, νὰ δώσωμεν ὀρθὴν λύσιν εἰς τὸ πρόβλημα τῆς κατανομῆς τῶν ἐπενδύσεων κατὰ κλάδον καὶ κατὰ χρονικὴν μονάδα, νὰ εὐρώμεν τὴν ἀρίστην παραγωγικὴν τεχνικὴν δι' ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς οἰκονομίας, νὰ δώσωμεν σαφῆ ἀπάντησιν εἰς τὸ ἐρώτημα ἐὰν καὶ πότε πρέπει νὰ ὑποκατασταθοῦν αἱ εἰσαγωγαὶ ὠρισμένων προϊόντων δι' ἐγχωρίου παραγωγῆς καί, ἐν γένει, νὰ προδιαγράψωμεν τὴν δυναμικὴν πορείαν μιᾶς ἀναπτυσσομένης οἰκονομίας πρὸς ἐπιτεύξιν δεδομένων σκοπῶν. Ὅλα αὐτὰ τὰ ὀφείλομεν εἰς τὸν σύγχρονον προγραμματισμὸν.

Εἶναι πράγματι βέβαιον ὅτι, ἐφ' ὅσον αἱ ὑποανάπτυκτοι χῶροι ἐπιθυ-

μοῦν ταχεῖαν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν, θὰ πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦσιν ἀπαραιτήτως τὰς μεθόδους τοῦ συγχρόνου μαθηματικοῦ προγραμματισμοῦ.

Ἐπίσης ὁμως θέλω νὰ τονίσω ὅτι, παραλλήλως πρὸς τὴν σημασίαν τοῦ μαθηματικοῦ προγραμματισμοῦ διὰ τὴν πολιτικὴν οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, παρ' ὅλον ὅτι πρέπει, εἰς πᾶσαν περίπτωσιν, νὰ κάμωμεν χρῆσιν τῶν ἰσχυρῶν μεθόδων τὰς ὁποίας μᾶς παρέχει, εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ δώσωμεν λύσιν καὶ εἰς τὸ πρόβλημα τῆς οἰκονομικῆς ὀργανώσεως, διὰ τῆς ὁποίας θὰ πραγματοποιηθῆ ἡ κατανομή τῶν πόρων ἣτις προδιαγράφεται διὰ τῶν μεθόδων τοῦ Προγραμματισμοῦ.

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΣ

Ἐχω ὑποστηρίξει ὅτι ἡ συμβολὴ τοῦ Προγραμματισμοῦ εἶναι βεβαίως σημαντικὴ διὰ τὴν οἰκονομικὴν σκέψιν, παρουσιάζει ἐν τούτοις τὴν ἰδίαν μὲ τὴν κλασσικὴν θεωρίαν ἀδυναμίαν ἣτις δύναται νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς «ὀργανωτικὴ οὐδετερότης». Ἀναφέρομαι εἰς τὸν τύπον τοῦ προβλήματος τὸ ὁποῖον ἐξήτασαν, ἐν σχέσει πρὸς τὸν οἰκονομικὸν συγκεντρωτισμὸν καὶ ἀποκεντρωτισμὸν, οἱ Barone, Mises, Hayek, Lange. Ἐὰν ἦτο δυνατόν νὰ χρησιμοποιήσωμεν μίαν ὑπεραπλούστευσιν, θὰ ἐλέγαμεν ὅτι ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη ἠσχολήθη μὲ τὴν κατανομὴν τῶν ἀνεπαρκῶν πόρων μεταξὺ ἀνταγωνιστικῶν σκοπῶν μέσῳ μιᾶς διαδικασίας ἣτις συνίσταται ἐκ δύο στοιχείων: 1) Τῆς ὀρθολογιστικῆς λήψεως ἀποφάσεων ὑπὸ μεμονωμένων φορέων, καὶ 2) τῆς ἐπιβολῆς τῆς συνεπειᾶς εἰς τὸ σύνολον τῶν ἀποφάσεων τῶν διαφόρων φορέων βάσει τοῦ κανόνος ὅτι ἡ προσφορὰ ὀφείλει νὰ εἶναι ἴση πρὸς τὴν ζήτησιν. Ἡ ἀπλῆ αὕτη διαδικασία ἐκφράζεται συνήθως δι' ἐνὸς λεξιλογίου τὸ ὁποῖον περιλαμβάνει ὄρους ὅπως λ.χ. «ἀγορά», «ἐπιχείρησις» κλπ. καὶ τὸ ὁποῖον χρησιμοποιεῖται διὰ νὰ παράσχη τὴν ἐρμηνείαν ἢ τὴν ἀξιολόγησιν τῆς ἀποδοτικότητος μιᾶς οἰκονομίας. Μολονότι τοῦτο ἀποτελεῖ μίαν ἐντυπωσιακὴν πνευματικὴν ἐπίτευξιν, ἐν τούτοις δὲν κατορθώνει νὰ δώσῃ οὔτε ἱκανοποιητικὴν ἐρμηνείαν οὔτε ἱκανοποιητικὰς λύσεις εἰς προβλήματα ἀριστοποιήσεως τῶν ἀποτελεσμάτων μιᾶς οἰκονομίας ἢ μιᾶς οἰκονομικῆς μονάδος.

Μέχρις ἐσχάτων εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἐπιστήμην ἡ ἐσωτερικὴ διαδικασία τῆς ἐπικοινωνίας — πληροφορίας — ἀποφάσεως τῶν ὀργανώσεων, π.χ. τῶν ἐπιχειρήσεων, ἠγνοεῖτο τελείως. Ἐὰν ἡ ἀγνόησις αὕτη ἐδικαιολογήτο τὴν ἐποχὴν τῆς μικρᾶς ἐπιχειρήσεως, δὲν δύναται βεβαίως νὰ δικαιολογηθῆ εἰς τὴν ἐποχὴν μας, τὴν ὁποίαν χαρακτηρίζει ἡ ἐπιχείρησις «γίγας». Τὸ ἴδιον δύναται νὰ λεχθῆ καὶ διὰ τὴν θεωρίαν τῆς διαδικασίας τῆς ἀγορᾶς. Ἡ ἄκρως ἐνδιαφέρουσα δυναμικὴ τῆς ἐπικοινωνίας — πληροφορίας, ἣτις ἀποτελεῖ τὸν πυρῆνα τῆς διαδικασίας τῆς ἀγορᾶς, ἀγνοεῖται. Ἡ ὀργανωτικὴ οὐδετερότης τοῦ κλασσικοῦ πλαισίου ἀποβαίνει εἰδικώτερον ἐμφανὴς ὅταν ὁ οἰκονομολόγος μελετᾷ προβλήματα κοινωνικῆς μηχανικῆς, δηλαδὴ προβλήματα σχετιζόμενα μὲ τὴν θεμελίωσιν ἢ ἐπανακατασκευὴν μιᾶς οἰκονομικῆς ὁλότητος ἣτις δύναται νὰ εἶναι μία ἐπιχείρησις ἢ μία οἰκονομία. Πράγματι, τὰ προβλήματα οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, τὰ ὁποῖα μᾶς ἀπασχολοῦν τελευταίως, δύναται νὰ συνοψισθοῦν

τελικῶς εἰς προβλήματα οικονομικῆς ὀργανώσεως. Εἶναι γνωστὸν ὅτι σήμερον τὸ Κράτος διαδραματίζει σημαντικώτατον ρόλον εἰς τὴν διαδικασίαν τῆς ἀναπτύξεως τῶν καθυστερημένων χωρῶν. Ἀσχολεῖται μὲ τὸν ἐπονομαζόμενον «Διαρθρωτικὸν Προγραμματισμόν», ὅστις ἐπιδιώκει τὴν ἀλλαγὴν τῶν βασικῶν συντελεστῶν τῆς οικονομικῆς συμπεριφορᾶς, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀναμένεται ὅτι θὰ μεταβάλλῃ σχετικῶς οἰκονομίας στατικῆς μορφῆς εἰς ταχέως ἀναπτυσσομένης οἰκονομίας. Τὸ γεγονός πάντως ὅτι ἡ διαδικασία φαίνεται νὰ ἀπαιτῆ τὴν ἐνεργὸν συμμετοχὴν ἐνὸς κεντρικοῦ φορέως ἴσως δηλοῖ ὅτι ἡ ἀπογείωσις μιᾶς οἰκονομίας πρὸς τὴν ταχεῖαν καὶ συνεχῆ ἀνάπτυξιν τῆς δὲν συμβιβάζεται μὲ καθαρῶς ἀποκεντρωτικὰ συστήματα λήψεως ἀποφάσεων, λόγῳ τῆς ἰδιαζούσης μορφῆς τοῦ ἀντιστοίχου οικονομικοῦ περιβάλλοντος. Προβλήματα τῆς μορφῆς ταύτης ἔχουν ὑφίστην θεωρητικὴν καὶ πρακτικὴν σημασίαν. Ἡ κατανόησις τῶν προβλημάτων τῆς οικονομικῆς ὀργανώσεως ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης εἶναι οὐσιώδης διὰ τὸ ἔργον τοῦ προγραμματισμοῦ τῆς οικονομικῆς ἀναπτύξεως, τοῦ κυριώτερου προβλήματος τῆς ἐποχῆς μας. Ὁ χειρισμὸς τῶν μεταβλητῶν ὑπὸ τοῦ Προγραμματισμοῦ ἐνδέχεται νὰ ὀδηγήσῃ, καὶ μᾶλλον θὰ ὀδηγήσῃ, εἰς μὴ ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα ἐφ' ὅσον δὲν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ἡ μορφή τῆς σχετικῆς οικονομικῆς ὀργανώσεως κατὰ τὴν κατάρτισιν τοῦ προγράμματος. Αὕτη πρέπει νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν εἴτε ὡς δεδομένη, ἐφ' ὅσον δὲν δύναται νὰ εὑρίσκηται ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τοῦ προγραμματιστοῦ, εἴτε ὡς μεταβλητή, ἐφ' ὅσον ὑπόκειται εἰς τὸν ἔλεγχόν του. Ἡ κοινωνικὴ μηχανικὴ ἡ ἀποβλέπουσα εἰς τὴν ἐπίτευξιν ἐνὸς ἱκανοποιητικοῦ ἐπιπέδου οικονομικῆς ἀναπτύξεως ἀπαιτεῖ βαθεῖαν κατανόησιν τῶν ὀργανωτικῶν διαδικασιῶν. Οὕτω τὸ κυριώτερον ἔργον τῶν οικονομολόγων τῆς γενεᾶς μας συνίσταται εἰς τὴν συστηματικὴν ἀνάπτυξιν ἐνὸς εὐρυτέρου πλαισίου ἀναλύσεως τῶν οικονομικῶν φαινομένων.

Η ΜΕΓΑΛΗ ΠΡΟΚΛΗΣΙΣ

Κατὰ τὴν κλασσικὴν περίοδον ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη ἦτο κυρίως ὄργανον συζητήσεως ἐπὶ τῶν μεγάλων κοινωνικῶν, πολιτικῶν καὶ οικονομικῶν θεμάτων τῆς ἐποχῆς—θεμάτων συσχετιζομένων μὲ τὴν δημιουργίαν μιᾶς νέας κοινωνικῆς τάξεως. Περὶ τὸ τέλος τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἔλαβε μορφήν περισσότερο ἐπιστημονικὴν καὶ ἐνδοσκοπικὴν, καὶ οὕτω ἀπεμακρύνθη εἰς μέγαν βαθμὸν ἀπὸ τὰ φλέγοντα ζητήματα τῆς δημοσίας ζωῆς. Ἡ μεγάλη ὑφεσις τῆς 4ης δεκαετηρίδος τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος τὴν ἐπανέφερον εἰς τὰ θέματα τῆς οικονομικῆς πολιτικῆς καὶ τῆς ἔδωκεν ἐκ νέου τὸν χαρακτήρα τῆς «Πολιτικῆς Οἰκονομίας».

Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη μετεβλήθη εἰς ὄργανον κρατικοῦ προγραμματισμοῦ διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῆς πλήρους ἀπασχολήσεως τῶν πόρων τῆς οἰκονομίας. Μετὰ τὸν δεῦτερον Παγκόσμιον πόλεμον τὰ προβλήματα ποῦ ἐπιτακτικῶς ἐζήτουν λύσιν ἔλαβαν μίαν πολυσύνθετον μορφήν—διότι ἀφυπνίσθησαν αἱ ὑποανάπτукτοι χῶραι καὶ ὠρίμασεν ἡ πεποίθησις ὅτι ἡ ταχεῖα οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις εἶναι ἐφικτὴ ἐφ' ὅσον οἱ πόροι χρησιμοποιοῦν μὲ ὀρθολογιστικὸν τρόπον. Ὁ πολυσύνθετος χαρακτήρ τῶν προβλημά-

των και η ανάγκη να δοθούν ποσοτικά λύσεις ώδηγησαν εις την δημιουργίαν του συγχρόνου μαθηματικού προγραμματισμού, ενός όργανου που υπόσχεται να παίξει σημαντικό ρόλον εις το έγγυς μέλλον. Παρ' όλα ταύτα ό μαθηματικός προγραμματισμός δεν δύναται να προσφέρει πλήρη λύσιν εις όλα τα φλέγοντα προβλήματα της έποχής μας, διότι η έπιτυχία ενός προγράμματος ανάπτυξεως έξαρτάται εις μέγα βαθμόν από τα οργανωτικά πλαίσια εντός των όποιων πρόκειται να έπιδιωχθῆ. Η μεγάλη πρόκλησις προς τους οικονομολόγους της σήμερα είναι η έξεύρεσις οργανωτικῶν πλαισίων τα όποια θα έπιτρέψουν την έπίτευξιν ταχείας οικονομικής ανάπτυξεως χωρίς συγχρόνως να παραβιάζουν τον "Ανθρωπον.

Αι έπιδιώξεις μας σήμερα δεν διαφέρουν ούσιωδώς από τας έπιδιώξεις των ιδρυτών της έπιστήμης. Άσχολούμεθα, όπως και εκείνοι, με τον Πλούτον των Έθνῶν και προσπαθοῦμεν, όπως και εκείνοι, να εὔρωμεν τον κοινωνικόν εκείνον μηχανισμόν όστις θα έγγυάται αύξησιν του κατά κεφαλήν εισοδήματος. Άντιμετωπίζομεν όμως το πρόβλημα με περισσότερον ανεπτυγμένας μεθόδους αναλύσεως, διότι γνωρίζομεν ότι οί δρόμοι οίτινες οδηγούν εις την Γην της Έπαγγελίας είναι πολλοί. Το αντιμετωπίζομεν με μεγαλύτεραν ίκανότητα έπηρεασμού ούχι μόνον του φυσικού ήμων περιβάλλοντος αλλά και της κοινωνικής διαρθρώσεως — και το αντιμετωπίζομεν με την άπόφασιν να έξέλθωμεν νικηταί εις την πάλην μεταξύ Πληθυσμού και Πόρων.